ΕΤΟΣ Β'. *Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 1 Ἰουλίου 1912* ΑΡΙΘ. 79.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς Παύλου (Ρωμ. ΙΕ'. 1—7)

Ἀδελφοί, ὀφείλομεν ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. Ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλά, καθὼς γέγραπται· οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ὁμαθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ἡμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ.

Βάσις καὶ θεμέλιον τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως καὶ ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις αὐτῆς εἶνε ἡ ἀγάπη. «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάν-

τες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. ΙΓ´ 35) λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος. Ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς Κύριος ἐπεξηγῶν τί ἐννοεῖ μὲ τὴν λέξιν «ἀγάπη» λέγει «ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτὰς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με» (αὐτ. ΙΔ´ 21), διδάσκων μὲ τοῦτο ὅτι ἀληθὴς ἀγάπη εἶνε ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐξωτερικεύεται καὶ ἐκδηλοῦται εἰς τὰ ἔργα, ἡ ἔμπρακτος ἀγάπη. Τοιαύτην ἀγάπην, ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, «ἀγάπην μὴ λόγῳ καὶ γλώσσῃ, ἀλλ᾽ ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. Γ´ 18) διδάσκει εἰς τὸ σημερινὸν ἀνάγνωσμα ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναπτύσσων εἰς ἡμᾶς τὴν ἱερὰν ὑποχρέωσιν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν, νὰ βοηθῶμεν καὶ νὰ ὑποστηρίζωμεν ἐξ ἀγάπης ὅσοι ἔχομεν τὴν δύναμιν τοὺς ἀδυνάτους ἀδελφούς μας, ἔχοντες καὶ ἐν τούτῳ ὡς ὑπόδειγμα τὸν οὐράνιον ἡμῶν Διδάσκαλον καὶ Σωτῆρα, ὁ ὁποῖος «οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν», ἀλλὰ καὶ ὀνειδισμοὺς καὶ ὕβρεις ἤκουσε χάριν τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐνηνθρώπησε καὶ ἔπαθε. Κατὰ τοσούτῳ δὲ μᾶλλον—λέγει—χρεωστοῦμεν νὰ κάμνωμεν τοῦτο, καθ᾽ ὅσον καὶ ἡ Ἁγία Γραφὴ μᾶς τὸ παραγγέλλει, καὶ τὸν Θεὸν διὰ τούτου δοξάζομεν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα ἡμῶν ἐνισχύομεν. Ἄλλως τε—προσθέτει—δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ μιμώμεθα τὸν θεῖον Διδάσκαλον. Καθὼς λοιπὸν ἐκεῖνος ἐβάστασε «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων», καθὼς ἐκεῖνος ἐσήκωσε τὰς ἁμαρτίας τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, ὑπεστήριξε καὶ ἐβοήθησε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ διὰ τῆς θείας διδασκαλίας του καὶ διὰ τῆς μεγάλης θυσίας, τὴν ὁποίαν προσέφερεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ ὀπαδοί του, οἱ Χριστιανοί, ὀφείλομεν νὰ βοηθῶμεν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, συντελοῦντες τοιουτοτρόπως, ὡς ἔχομεν χρέος, εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ.

Ποίους ἆρά γε ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος «δυνατοὺς» καὶ ποίους «ἀδυνάτους»; Δυνατούς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐννοεῖ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὄχι τοὺς ἰσχυροὺς κατὰ τὴν σωματικὴν δύναμιν, ὄχι τοὺς ἔχοντας δύναμιν πλούτου, ἐξουσίας, ἀξιωμάτων κλπ., ἀλλ᾽ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶνε ἑδραῖοι καὶ σταθεροὶ ἐν τῇ πίστει, ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τῆς σταθερᾶς αὐτῶν πίστεως ἔχουσι παρὰ τοῦ Θεοῦ θείαν σοφίαν καὶ χάριν, ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μετὰ τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν πίστεως ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν καὶ ἔργα ἀνάλογα, ἔργα Χριστιανικά. Αὐτοὺς ὀνομάζει ὁ Ἀπόστολος «δυνατούς». «Ἀδυνάτους» δὲ τοὺς ἔχοντας ἀσθενῆ, ἀβεβαίαν καὶ κλονιζομένην πίστιν καὶ ἔργα μὴ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει «ἀσθενήματα». Κατὰ ταῦτα «ὀφείλομεν ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν» σημαίνει «ἔχομεν τὸ καθῆκον, οἱ σταθεροὶ καὶ βέβαιοι ἐν τῇ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστει, νὰ ὑποφέρωμεν τὰ σφάλματα τῶν ἀσθενῶν κατὰ τὴν πίστιν, νὰ μὴ περιφρονῶμεν αὐτοὺς διὰ ταῦτα, νὰ μὴ ἀποστρεφώμεθα αὐτούς, ἀλλ᾽ ἐν ὑπομονῇ καὶ ἀγάπῃ νὰ ἐργαζώμεθα πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν.

Καὶ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παραγγελίας ταύ-

της τοῦ Ἀποστόλου πρέπει νὰ ἵστανται οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶνε ἀνατεθειμένη ἡ διαπαιδαγώγησις καὶ ἠθικοποίησις τῶν ἀνθρώπων τόσῳ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅσῳ καὶ ἐν τῷ Σχολείῳ καὶ διὰ τοῦ Σχολείου. Καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι, εἶνε δεδομένον, ὅτι εἶνε «δυνατοὶ» κατὰ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἐδώκαμεν. Βαστάζοντες λοιπὸν «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων», ὀφείλουσι διὰ πάσης θυσίας ν' ἀνέχωνται ταῦτα, ὄχι ὑποθάλποντες τὸ κακὸν καὶ γινόμενοι τοιουτοτρόπως παραίτιοι νὰ αὐξάνῃ καὶ ἐξαπλοῦται πολλαπλασιαζόμενον, ἀλλὰ ἐργαζόμενοι καταλλήλως διὰ τῶν πνευματικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διαθέτουν, πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, πρὸς περιστολὴν καὶ περιορισμὸν τοῦ κακοῦ, τῆς ἁμαρτίας. Τοῦτο εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ σπουδαιότερον ἔργον αὐτῶν καὶ ἐφ' ὅσον ἐκτελοῦσι τοῦτο, ἀναδεικνύονται ἄξιοι τῆς ἱερᾶς αὐτῶν ἀποστολῆς, ἐξυπηρετοῦντες καὶ τὴν ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀγαπητὴν Πατρίδα, διότι προπαρασκευάζουν μέλη χρηστὰ καὶ ἐνάρετα καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην. Βαρὺ ὁμολογουμένως καὶ ἐπίμοχθον τοῦτο. Ἀλλὰ ποῖον καλόν, ποία ἀρετὴ δὲν συνοδεύεται ὑπὸ κόπων καὶ δυσκολιῶν; Ἀλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ πᾶν καλὸν ἔργον, πᾶσα ἀρετὴ ἔχει καὶ πλουσίαν τὴν ἀνταμοιβὴν καὶ ἐκ μέρους τοῦ Δικαίου Θεοῦ καὶ ἐκ μέρους τῶν χρηστῶν καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων. Ἔχομεν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ζωντανὸν καὶ ἀληθινὸν ὑπόδειγμα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐστραμμένην τὴν προσοχήν μας, διὰ νὰ λαμβάνωμεν ἐξ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἁγίου του βίου, διδάγματα. Ἐκεῖνος μὲ ὑπεράνθρωπον ὑπομονὴν καὶ ἀνεξικακίαν ἐβάστασε τὴν ἄδικον κρίσιν τῶν ἀνθρώπων, τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ, τὴν προδοσίαν καὶ τὸ δόλιον φίλημα τοῦ μαθητοῦ του Ἰούδα. Ἐκεῖνος μὲ θαυμαστὴν ἐγκαρτέρησιν ὑπέφερε τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ τὰ ἐμπτύσματα, τὰ ραπίσματα καὶ τὴν μαύρην ἀχαριστίαν. Καὶ ὄχι μόνον ἐβάστασε καὶ ὑπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ ἤθελε καὶ ἠγωνίσθη νὰ μετατρέψῃ διὰ τοῦ παραδείγματός του, διὰ τῆς διδασκαλίας του τὸ κακὸν εἰς καλόν, καὶ ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρὸν εὑρισκόμενος ἐν μέσῳ φρικτῶν καὶ ἀφορήτων ἀλγηδόνων παρεκάλεσε τὸν Θεὸν Πατέρα νὰ συγχωρήσῃ τὰ πταίσματα, τὰ ἁμαρτήματα, «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων» σταυρωτῶν του. Πρὸς τὸ θεῖον καὶ ὑψηλὸν τοῦτο ὑπόδειγμα, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἂς ἀγωνιζώμεθα ὅλοι νὰ κανονίζωμεν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα μας, ὑπομένοντες ἐν Χριστιανικῇ ὑπομονῇ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Τὸν θεῖον ἡμῶν Λυτρωτὴν μιμούμενοι οἱ πάντες, ἔχομεν ἱερὰν ὑποχρέωσιν νὰ βαστάζωμεν τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων, μὴ ἀποβλέποντες εἰς τὴν τυχὸν ἐνόχλησιν, τὴν ὁποίαν ὑφιστάμεθα ἐξ αὐτῶν, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐπιφέρουν, ἀλλ' ἐπιμελούμενοι ἀδελφικῶς τῆς διορθώσεως αὐτῶν. «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. ΣΤ' 2).

Καὶ εἴπομεν μὲν ὅτι εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παραγγελίας τοῦ Ἀποστόλου πρέπει νὰ ἵστανται οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν μὲ τοῦτο ὅτι ὅλαι αἱ ἄλλαι τάξεις ἀπαλλασσόμεθα ἀπὸ πάσης σχετικῆς ὑποχρεώσεως. Ὄχι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ὅλοι χρεωστοῦμεν νὰ συμμορφωνώμεθα μὲ τὴν παραγγελίαν ταύτην, πρὸ πάντων ὅμως οἱ κληρικοὶ καὶ διδάσκαλοι, ἔχοντες συμβοηθοὺς καὶ συνεργάτας τοὺς γονεῖς. Ἄνευ τῆς συνεργασίας τῆς οἰκογενείας, ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν γονέων, τὸ ἔργον τῶν ἱερέων καὶ τῶν διδασκάλων, ὅσῳ ἐπιμελῶς καὶ ἂν γίνεται, εἶνε πάντοτε ἀτελές, διότι δὲν ἔχει τὴν πρέπουσαν βάσιν. Καὶ πραγματικῶς· ἂς διδάσκῃ καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος ἡμέραν καὶ νύκτα τὰς Χριστιανικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας, ἂς ἀγωνίζωνται ἀδιακόπως νὰ ἠθικοποιήσουν τὸν κόσμον, ἂς ἐπιμελῶνται νὰ μεταβάλλουν τὰ «ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων» εἰς ἀρετὰς Χριστιανικάς, ὅταν δὲν συμπράττῃ ἡ οἰκογένεια, ὅταν δὲν συμβοηθοῦν οἱ γονεῖς εἰς τὸ ἱερὸν αὐτὸ ἔργον, ὅταν ὄχι μόνον δὲν ὑποθάλπουν καὶ διὰ λόγου καὶ δι' ἔργου κατ' οἶκον τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀπεναντίας διὰ τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ βίου των παρέχουν ἑαυτοὺς κακὸν καὶ ὀλέθριον παράδειγμα εἰς τὰ τέκνα των, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν μαυρίζουν ὅσα ἄλλοι λευκαίνουν, τότε μάταιος ὁ καταβαλλόμενος κόπος, ἄγονοι αἱ προσπάθειαι, ἄνευ ἀποτελέσματος ἡ γινομένη ἐργασία! Ὅσα ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος οἰκοδομεῖ εἰς τὴν καρδίαν εἴτε τοῦ υἱοῦ, εἴτε τοῦ ἡλικιωμένου, τὸ κακὸν παράδειγμα τῶν γονέων, τὰ κατακρημνίζει.

Τὴν ἀναμφισβήτητον ταύτην ἀλήθειαν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, γονεῖς καὶ διδάσκαλοι καὶ ὅλοι ἐν γένει «οἱ δυνατοὶ» ἂς βαστάζωμεν, ἂς ὑπομένωμεν «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων», καὶ ὄχι μόνον νὰ ὑπομένωμεν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐργαζώμεθα ἐπιμελῶς, ἕκαστος ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργείας του, νὰ θεραπεύωμεν αὐτά, μεταβάλλοντες τὸ κακὸν εἰς ἀγαθόν, τὴν ἁμαρτίαν εἰς ἀρετήν, γινόμενοι κατὰ τὴν θείαν παραγγελίαν μιμηταὶ τοῦ οὐρανίου ἡμῶν Διδασκάλου καὶ ἀποδεικνύοντες τοιουτοτρόπως ἐμπράκτως ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ὑπάρχει ἐρριζωμένον θεοφύτευτον τὸ δένδρον τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανοῦ, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι «ἀρέσκομεν τῷ Θεῷ». Καὶ ἀρέσκοντες τῷ Θεῷ ἀναδεικνυόμεθα υἱοὶ καὶ κληρονόμοι τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

ΑΙ ΕΝΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΕΚΤΗ ΕΝΤΟΛΗ

Ι'.

«Οὐ φονεύσεις».

Εἴδομεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ὅτι φονεὺς τῇ προαιρέσει λογίζεται, ἐκτὸς τοῦ ὀξυθύμου καὶ ὀργίλου, καὶ ὁ φθονερὸς καὶ ζηλότυπος ἄνθρωπος. Κατεδείξαμεν δὲ ὅτι τὸ πάθος τοῦ φθόνου εἶναι πάθος ὀλέθριον ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἴδιον τὸν φθονερόν, ὅστις καταντᾷ ὁ δυστυχέστερος τῶν ἀνθρώπων ἔν τε τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ τῇ μελλούσῃ, διότι ἐνταῦθα μὲν οὐδέποτε δοκιμάζει τὴν ἡδονὴν καὶ χαρὰν τῆς εὐχαριστήσεως, ἐν δὲ τῇ αἰωνίῳ ζωῇ θὰ κληρονομήσῃ τὴν καταδίκην τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ πατρὸς τοῦ φθόνου, τοῦ Διαβόλου.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ φθονεροῦ καὶ ὁ μισῶν τὸν ἄλλον ἄνθρωπον λογίζεται ἀνθρωποκτόνος τῇ προαιρέσει. Οὕτως ἀποφαίνεται ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. *«Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστιν».* Ἐκεῖνος ὅστις ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐμφωλεῦον τὸ βδελυρὸν πάθος τοῦ μίσους οὗτος εἶναι ἀνθρωποκτόνος τῇ προαιρέσει.

Ἀλλὰ ποία κακία ὀνομάζεται μῖσος; Μῖσος λέγεται ἡ κακία ἐκείνη, ἡ ὁποία ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ κακὸν τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου, καὶ ἀκόμη καὶ νὰ κακοποιῇ αὐτόν. Εἶναι δὲ τὰ εἴδη τοῦ μίσους πολλά. Εἶναι τὸ μῖσος τὸ προσωπικόν, τὸ ὁποῖον αἰσθάνεταί τις πρὸς ἄλλον ἄνθρωπον, ἢ διότι ἔπαθε βλάβην τινα ἀπὸ μέρους ἐκείνου, ἢ καὶ ἁπλῶς ἐκ φυσικῆς ἀντιπαθείας, ἣν αἰσθάνεταί τις χωρὶς εὔλογον ἀφορμήν. Εἶναι τὸ μῖσος τὸ πατροπαράδοτον, ἤτοι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μεταβιβάζεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀπὸ τοὺς γονεῖς εἰς τὰ τέκνα καὶ εἰς ἄλλους συγγενεῖς. Εἶναι τὸ μῖσος τὸ ἀδελφικόν, ἤτοι τὸ μῖσος ὅπερ αἰσθάνεται καὶ τρέφει ὁ φυσικὸς ἀδελφὸς κατὰ τοῦ φυσικοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Εἶναι καὶ τὸ μῖσος τὸ ἐθνικόν, τὸ ὁποῖον αἰσθάνεταί τις καὶ τρέφει ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ κατὰ ἀνθρώπων ἀνηκόντων εἰς ἄλλο ἔθνος. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ εἴδη τοῦ μίσους καθὼς καὶ πᾶν ἄλλο μῖσος ἐν γένει ἀποβαίνουσιν, ὅπως καὶ ὁ φθόνος, ὀλέθρια καὶ εἰς τοὺς μισουμένους καὶ εἰς τοὺς μισοῦντας. Ὀλεθριώτατον ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ λεγόμενον φατριαστικὸν μῖσος, ὅταν δηλαδὴ ἡ μία πολιτικὴ μερὶς μισῇ τὴν ἀντίπαλον αὐτῆς μερίδα.

Πᾶν εἶδος μίσους εἶναι παράλογον καὶ ὅλως ἀδικαιολόγητον. Ἀλλὰ τὸ πάντων παραλογώτατον εἶναι τὸ φατριαστικὸν μῖσος. Εἶναι λογικὸν καὶ δίκαιον νὰ μισῇς καὶ νὰ καταδιώκῃς ἀμειλίκτως τὸν συγγενῆ σου, τὸν συμπολίτην σου, τὸν ὁμόθρησκόν σου, διότι αἴφνης οὗτος δὲν ἔχει τὰ αὐτὰ φρονήματα καὶ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἔχεις σύ; Εἶναι λογικὸν καὶ δίκαιον νὰ μισῇς καὶ νὰ καταδιώκῃς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουσιν ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι; Ποῖος νόμος σοὶ ἐπέτρεψε νὰ μισῇς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν· διανοητικὴν δύναμιν, ἣν σὺ ἔχεις, ἢ ὁ ὁποῖος δὲν ἔτυχε τῆς αὐτῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς αὐτῆς μορφώσεως, ἧς ἔτυχες σύ; Λοιπὸν καὶ παράλογον καὶ ἄδικον εἶναι νὰ μισῇ τις τὸν ἔχοντα ἀντίθετα τῶν ἰδικῶν του πολιτικὰ φρονήματα. Ἀλλ' εἶναι ταὐτοχρόνως καὶ ὀλεθριώτατον τὸ μῖσος τοῦτο ἔν τε τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ, διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι παρακωλύει πᾶσαν πρόοδον, ἐπιφέρει βαθμηδὸν καὶ τὸν μαρασμὸν καὶ τὴν παρακμὴν τῶν λαῶν. Τὸ ἐπὶ Σολομῶντος κραταιὸν καὶ ἔνδοξον ἔθνος τῶν Ἑβραίων ἤρξατο παρακμάζον καὶ καταπίπτον εὐθὺς ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Σολομῶντος, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἐπικρατήσεως ἐν αὐτῷ τοῦ φατριαστικοῦ μίσους. Αὐτὸ τοῦτο τὸ μῖσος ἐταπείνωσε καὶ τὸ ἔνδοξον τῶν Ἑλλήνων ἔθνος. Αὐτὸ τοῦτο τὸ μῖσος διέλυσε τὸ μέγα καὶ πανίσχυρον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Κράτος. Εἰς τὸ φατριαστρικὸν μῖσος ὀφείλονται αἱ ὑποδουλώσεις κὰὶ τὰ ἀτυχήματα τῶν λαῶν. Εἶναι λοιπὸν ὀλέθριον πάντοτε τὸ φατριαστικὸν μῖσος καὶ διὰ τοῦτο οἱ λαοὶ οἱ ποθοῦντες τὴν ἑαυτῶν πρόοδον καὶ ἐθνικὴν εὐρωστίαν ὀφείλουσι νὰ ἀποφεύγωσιν αὐτὸ πάσῃ δυνάμει.

Παράλογον ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ λεγόμενον ἐθνικὸν μῖσος. Τὸ μῖσος τοῦτο καταδικάζει αὐτὸς ὁ φυσικὸς νόμος ὅστις ἐπιτάττει τῷ ἀνθρώπῳ νὰ ἀγαπᾷ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ἄνθρωπον. Καταδικάζει προσέτι τοῦτο καὶ ὁ Νόμος τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐπιβάλλει τῷ Χριστιανῷ τὸ ἀγαπᾶν πάντα ἄνθρωπον, διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐσμὲν τέκνα τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, ὅστις «*πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν*». Τὸ ἐθνικὸν μῖσυς ἀπέβη πάντοτε ὀλέθριον εἰς τὰ ἔθνη τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀποτυφλούμενα, καὶ παράδειγμα ἔστω ἡ Καρχηδών, ἣν κατέσκαψε καὶ ὑπεδούλωσε τὸ ἐθνικὸν μῖσος, ὑφ' οὗ ἦν ἐμπεποτισμένη, καὶ ὃ μετέδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ γενναῖος μὲν ἀλλ' ἀτυχὴς Ἀννίβας. Μακρὰν λοιπὸν καὶ ἀφ' ἡμῶν τὸ ἐθνικὸν μῖσος καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ εἰρήνης. Τὸ μάχεσθαι δὲ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος διὰ τοῦ λόγου μὲν κατὰ τῶν διὰ λόγου πολεμούντων ἡμᾶς, δι' ὅπλων δὲ κατὰ τῶν δι' ὅπλων ἡμᾶς πολεμούντων, τοῦτο δὲν εἶναι μῖσος ἐθνικόν, ὅπως τινὲς ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλ' εἶναι δικαίωμα φυσικὸν καὶ καθῆκον ἱερώτατον καὶ ἀπαραίτητον διὰ πάντα πολίτην. Τὸ ἐλατήριον τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγώνων πρέπει πάντοτε νὰ ἦναι ἠθικὸν ἐλατήριον, πρέπει νὰ εἶναι ἀρετὴ οἷα λ. χ. ἡ φιλοπατρία, οὐδέποτε δὲ κακία, οἷα εἶναι τὸ πάθος τοῦ μίσους. Ἡ συναίσθησις τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστιν καθήκοντος δέον ἵνα ᾖ τὸ μόνον ἐλατήριον τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγώνων, οὐχὶ δὲ ἡ μισανθρωπία, ἥτις εἶναι κακία θεοστυγὴς καὶ ἀποτρόπαιος, κακία, ἣν καταδικάζουσι καὶ ὁ φυσικὸς καὶ ὁ Θεῖος Νόμος.

Ὁ φυσικὸς νόμος καταδικάζει ἐπίσης καὶ τὸ ἀδελφικὸν μῖσος, διότι

οἱ ἀδελφοί, οἱ τῶν αὐτῶν γονέων ὄντες τέκνα εἰσὶν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὑποχρεωμένοι νὰ ἀγαπῶσιν ἀλλήλους. Ὁ μισάδελφος εἶναι ἔκτρωμα τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο οἱ ἄθλιοι υἱοὶ τοῦ μυθολογικοῦ Οἰδίποδος, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης ἐχαρακτηρίσθησαν καὶ ἐν τῇ μυθολογίᾳ αὐτῇ ὡς τέρατα τῆς φύσεως. Τὸ βδελυρώτερον μῖσος εἶναι τὸ μῖσος μεταξὺ ἀδελφῶν, διότι ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ παραβιάζει αὐτοὺς τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Οὐδὲν δυσωδέστερον ψυχῆς μισούσης τὸν ἴδιον ἀδελφόν.

Παράλογον ἐπίσης εἶναι καὶ ἀδικαιολόγητον τὸ λεγόμενον πατροπαράδοτον μῖσος. Τίνα δικαιολογίαν δύναται νὰ ἔχῃ ὁ μισῶν τὸν ἄλλον ἄνθρωπον, διότι αἴφνης ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἢ ὁ πάππος ἐμίσει αὐτόν; Καὶ ὅμως πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ὄχι μόνον διασῴζουσι καὶ διαφυλάττουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὸ κληρονομικὸν τοῦτο μῖσος, ἀλλὰ καὶ μεταβιβάζουσιν αὐτὸ καὶ εἰς τὰ ἴδια τέκνα! Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ μίσους πολλὰ ἔχει ἐπισωρεύσει δυστυχήματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ πολλῶν οἰκογενειῶν τὸν ὄλεθρον καὶ τὸν ἀφανισμὸν ἔχει ἐπενέγκει.

Παράλογον καὶ ἀδικαιολόγητον βεβαίως εἶναι καὶ τὸ ἐκ φυσικῆς ἀντιπαθείας μῖσος πρὸς ἄλλον ἄνθρωπον. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισχυντίας καὶ πλατεῖ τὸ στόματι διακηρύττουσιν ὅτι μισοῦσι τὸν ἄλλον ἄνθρωπον, οὐχὶ διότι οὗτος προὐξένησεν αὐτοῖς κακόν τι, ἀλλ' ἁπλῶς ἐκ φυσικῆς ἀντιπαθείας. Ἐπιτρέπεται ὅμως εἰς ἄνθρωπον λογικὸν νὰ μισῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁπλῶς πρὸς ἱκανοποίησιν παραλόγου αὐτοῦ ἰδιοτροπίας;

Ἀλλὰ μήπως ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ μισῇ τὸν ἄλλον ἄνθρωπον, διότι αἴφνης οὗτος ἐλύπησεν ἢ καὶ ἐκακοποίησεν αὐτόν; Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα τὸ μῖσος, δύναταί τις εἰπεῖν, εἶναι ἐξηπλωμένον ἀνὰ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Οὐδεμίαν ἄλλην κακίαν συναντᾷ τις ἀνὰ πᾶν βῆμα, ὅσον τὴν κακίαν τοῦ μίσους. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων μισοῦσιν ἀλλήλους, ἄλλοι μὲν διότι ἔχουσιν εὔλογόν τινα ἀφορμήν, ἄλλοι ἐκ φυσικῆς, ὡς λέγουσιν, ἀντιπαθείας, ἄλλοι διότι τὸ μῖσος ἔχουσιν ἐκ κληρονομίας, ἄλλοι διότι ἐπιβάλλει αὐτοῖς τοῦτο ἡ πολιτικὴ φατρία, εἰς ἣν ἀνήκουσιν, ἄλλοι δι' ἄλλους λόγους. Οὕτω δὲ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκκεχυμένον μῖσος μεταβάλλει αὐτὴν εἰς κοιλάδα κλαυθμῶνος, διότι τὸ μῖσος εἶναι ὀλέθριον ὄχι μόνον διὰ τοὺς μισουμένους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μισοῦντας, ὅπως ἐν ἀρχῇ εἴπομεν. Ὁ μισῶν οὐδέποτε εὑρίσκει ἡσυχίαν, διότι ἡ εἰκὼν τοῦ μισουμένου εἶναι πάντοτε παροῦσα ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ λυπεῖ καὶ ταράττει καὶ βασανίζει αὐτόν. Οἱ μισοῦντες λοιπὸν τοὺς ἄλλους, χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνωνται, γίνονται οἱ φοβερώτεροι ἐχθροὶ ἑαυτῶν.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε εἰρημένων καταδείκνυται ὅτι τὸ μῖσος εἶναι κακία ὀλεθρία διά τε τὰς κοινωνίας καὶ τὰ ἄτομα παρακωλύουσα πᾶν εἶδος προόδου καὶ παρασκευάζουσα τὴν παρακμὴν καὶ πτῶσιν τῶν λαῶν. Ἀλλὰ τὸ φοβερώτερον εἶναι ὅτι οἱ μισοῦντες οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐλπίδα περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καθ' ὅσον «οὐδέν, ὅπως » λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, οὐδὲν οὕτως ὁ Θεὸς μισεῖ καὶ ἀποστρέφε- » ται ὡς ἄνθρωπον μνησίκακον καὶ διατηροῦντα ὀργήν. Πῶς γὰρ βούλῃ » τὸν Δεσπότην ἥμερόν σοι γενέσθαι καὶ πρᾶον, τῷ συνδούλῳ γενόμε- » νος αὐτὸς χαλεπὸς καὶ ἀσύγγνωστος; ἀλλ' ὕβρισέ σε ὁ σύνδουλός σου;

» καὶ σὺ τὸν Θεὸν ὑβρίζεις πολλάκις. Ποῦ δὲ ἴσον σύνδουλος καὶ Δεσπό-
» της; καὶ οὗτος μὲν ἐκ πάθους ἴσως καὶ ἠδικημένος ἴσως ὕβρισε, καὶ
» παροξυνθείς, σὺ δὲ τὸν Θεὸν ὑβρίζεις οὐκ ἠδικημένος, οὐδ᾽ ἐπηρεα-
» σμένος, ἀλλ᾽ εὐεργετούμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν· καὶ τίνα
» ἕξομεν ἀπολογίαν ἢ συγγνώμην;» «Μνησίκακος, λέγει ὁ αὐτὸς πατήρ,
» καθ᾽ ἡμέραν ἁμαρτάνει· μνησικάκου ψυχὴ οὐδέποτε καθαρὰν προσφέ-
» ρει τῷ Θεῷ εὐχήν, τῆς κακίας οὔσης ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ..... Οὐ δύνα-
» ται πατέρα καλεῖν τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, ὁ τὴν γνώμην ἔχων θηριώδη
» καὶ ἀπάνθρωπον, οὐδὲ γὰρ σώζει τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἐν τῷ ἐπουρα-
» νίῳ Πατρὶ ἀγαθότητος, ἀλλ᾽ εἰς τὸ θηριῶδες εἶδος ἑαυτὸν μετεμόρ-
» φωσε, καὶ τῆς θεϊκῆς εὐγενείας ἐξέπεσεν. Ὅταν γάρ τις μνησικακῇ ὡς
» κάμηλος, ὕπουλος δὲ ᾖ ὡς ἀλώπηξ, πλήττῃ δὲ ὡς σκορπίος, λακτίζῃ δὲ
» ὡς ὄνος...., πῶς δύναται ὁ τοιοῦτος τῷ Υἱῷ πρέπουσαν ἀναπέμψαι
» φωνήν, καὶ πατέρα ἑαυτοῦ καλεῖν τὸν Θεόν; Τί οὖν ὀνομάζεσθαι χρὴ
» τὸν τοιοῦτον; θηρίον; ἀλλὰ τὰ θηρία ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαττωμάτων
» κατέχεται· οὗτος δὲ πάντα συναγαγὼν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τῆς ἐκείνων ἀλο-
» γίας γέγονεν ἀλογώτερος.» «*Ἄνθρωπος,*» λέγει καὶ ὁ σοφὸς Σειράχ,
» *ἀνθρωπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὀργήν, καὶ παρὰ Κυρίου ζητεῖ ἴασιν.*
» *Ἐπ᾽ ἄνθρωπον ὅμοιον αὐτῷ οὐκ ἔχει ἔλεος, καὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν*
» *αὐτοῦ δεῖται; Αὐτὸς σὰρξ ὢν διατηρεῖ μῆνιν, τίς ἐξιλάσεται τὰς ἁμαρ-*
» *τίας αὐτοῦ; Μνήσθητι τὰ ἔσχατα καὶ παῦσαι ἐχθραίνων, μνήσθητι*
» *ἐντολῶν καὶ μὴ μηνίσῃς τῷ πλησίον σου*».

Πάντα ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ὀφείλομεν πάσῃ δυνάμει νὰ ἀποφεύγωμεν τὸ μῖσος. Μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν ἐπιτρέπεται τὸ μῖσος, ὅταν πρόκειται περὶ ἁμαρτίας. Τὴν κακίαν, τὴν ἁμαρτίαν, ὀφείλομεν νὰ μισῶμεν καὶ νὰ βδελυττώμεθα, διότι αὕτη χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Θεόν. Μίσει λοιπόν, ἄνθρωπε, τὴν κακίαν, τὴν πονηρίαν, διότι τοιοῦτον μῖσος εἶναι φυλακτήριον τῆς ἀρετῆς· τοιοῦτον μῖσος εἶναι σωτήριον.

Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ἂς προσπαθήσωμεν οἱ πάντες νὰ ἀποσκορακίσωμεν καὶ ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν τὸ μῖσος, διότι «*ὃς* » *μνησικακεῖ παράνομος*», καὶ διότι «*ὁδὸς μνησικάκων εἰς θάνατον*». Ἀντὶ νὰ μισῶμεν ἂς συγχωρῶμεν τῷ πλησίον διὰ τὸ ἀδίκημα, ὅπερ τυχὸν διέπραξεν εἰς ἡμᾶς, ἵνα συγχωρήσῃ καὶ ἡμῖν ὁ Θεός. «*Ἄφες,* παραγ- » γέλλει καὶ ἡ Ἁγία Γραφή, *ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίον σου, καὶ τότε* » *δεηθέντος σου, αἱ ἁμαρτίαι σου λυθήσονται*». Μὴ ζητῶμέν ποτε νὰ ἐκδικηθῶμεν τὸν ἐχθρὸν ἡμῶν, ἵνα ἔχωμεν βοηθὸν αὐτὸν τὸν Θεόν. «*Μὴ* » *εἴπῃς*, παραγγέλλει ὁ σοφὸς Σολομών, *τίσομαι τὸν ἐχθρόν μου, ἀλλ᾽* » *ὑπόμεινον τὸν Κύριον, ἵνα σε βοηθήσῃ*». Ἂς ἀφήσωμεν τὰ μίση, τὰς ἔχθρας, τὰς ἐκδικήσεις καὶ γίνωμεν φιλάδελφοι καὶ ἐπιεικεῖς πρὸς πάντας καὶ μακρόθυμοι, διότι «*μακρόθυμος ἀνὴρ πολὺς ἐν φρονήσει*», λέγει ὁ σοφὸς Σολομών, καὶ διότι οὕτως ἐντέλλεται ὑμῖν αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τῶν Ἀποστόλων λέγων, «*μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας*», «*μακροθυμήσατε* » *ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου*». Γένοιτο.